

63.3(082)622
94(473)11-1932-
1933

Г. Л. МАХОРИН

ГОЛОДОМОР
1932 – 1933 рр.:

**внутрішня війна
в умовах
загрози зовнішньої**

Управління культури і туризму
Житомирської обласної адміністрації

Геннадій МАХОРІН

**ГОЛОДОМОР 1932 – 1933 рр.:
ВНУТРІШНЯ ВІЙНА В УМОВАХ
ЗАГРОЗИ ЗОВНІШНЬОЇ**

Виданництво «Волинь»
Житомир
2007

С. В. В. (Vlad) G. A.

ср/мр
р

УДК 94 (477) +1932/1933-

ББК 65.0 (+94) - 614

М 36

МАХОРИН Г.А. Голодомор 1932 – 1933 рр. внутрішня війна в умовах загроз зовнішньої. Житомир: Вид-во "Воля", 2007. – 44 с.

Автор обкладинки – Ольга Федорук

ISBN 978-966-8162-06-0

Рецензенти:

І.М. Павленко, кандидат історичних наук, доцент кафедри висхідної історії Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Л.Є. Смагін, кандидат наук з державного управління, проректор з наукової роботи Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

О.Г. Сушанько, кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, політології та історії Державного агроуніверситету (м. Житомир).

В книзі на основі архівних документів, суцільна довідка і публікації в періодичних виданнях проголошеного зв'язки голодомору 1932 – 1933 рр. із зовнішньополітичною ситуацією у світі на початку 1930-х рр. Автор аргументовано доводить, що в умовах реальної загрози війни, що склалася в 1931 – 1932 рр., радянська влада віддалася до невизначеного голодом в Україні, ані, за власними словами Сталіна: «зазнаючи переможну, численну владу і оповидає роботою». Органи АПУ констатували, що частина населення відкрито заявила про готовність виступити у випадку війни проти чужої влади або навіть вже брала участь у повстаннях, які відбувалися по всій Україні в 1930 – 1931 рр.

Для книги використані як її невисхідна обст. с. включили висхідно у висхідній голодомору 1932 – 1933 рр.

Книжка розрахована на викладачів, учнів, студентів та всіх, хто хоче знати правду історію.

© Махорін Г.А., 2007
© ВНІ "Український Воля", видання 2007
© ВНІ "Рута" 2007

MP

102.48.90

I. Міжнародні відносини у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр.

Попри намагання держав урегулювати відносини в світі шляхом укладення Версальсько-Возаньтонської системи договорів, невирішені суперечності змозжили встановити стійкого миру на планеті. Протягом 1920-х років країни вели тонку дипломатичну гру, яка нерідко супроводжувалася спалахами напруженості у відносинах: кожна з держав ретельно захищала свої інтереси, намагалася переграти іншу. Така політика була характерна і для відмови СРСР з іноземними партнерами. Особливо актуально складалася ситуація з Польщею та Англією.

Напруженість у відносинах з Польщею було пов'язано з необхідністю виконання умов Ризького договору – обидві сторони зтягували зобов'язання домовленостей. Франція навіть підтримувала Польщу до війни проти Радянської Росії. На Генеральній конференції 1922 р. польська делегація зайняла профранцузьку позицію і виступила проти визнання Радянської Росії. Польща підтримала також позицію Англії і Франції, піддавши осуду радянсько-німецький договір у Ріпталі; у польській пресі обговорювалася можливість нападу з боку радянсько-німецького військового союзу. Наприкінці 1923 р. стосунки з Польщею нормалізувалися, сторони, хоч і не в повній мірі, але частково виконали умови Ризького договору від 18 березня 1921 р.

І лютого 1924 р. Великобританія визнала СРСР, а 6 лютого – також Італія, а невдовзі – Норвегія, Австрія, Шве-

ція. Однак уже 8 травня 1924 р. Великобританія звинуватила СРСР в анטיбританській пропаганді в Азії, надіславши так званий „ультиматум Керзіна“. Радянському керівництву вдалося нормалізувати стосунки, і у серпні 1924 р. між Великобританією і СРСР був підписаний договір про торгівлю і мореплавство. Але радянсько-британські відносини через два місяці знову зіпсувалися. До рук англійської розвідки потрапив лист Зіков'єва, у якому він давав рекомендації англійським комуністам щодо підпільної політичної діяльності – більшовицям це не відмовлялося від ідеї протиставити революції в інших країнах. Лист було опубліковано в англійській пресі, британська влада розцінила цей лист як факт підпільної діяльності з боку СРСР.

Радянському керівництву довелося шукати зміцнення стосунків з іншими державами. 1925 р. був підписаний договір про нейтралітет і нейтралітет з Німеччиною. Цього ж року „польська комісія“ ЦК РКП(б) прийняла рішення запропонувати Польщі співпрацю у металургійній галузі: об'єднання криворізької залізної руди і польського вугілля. Хоча договір і не було тоді підписано, але проведені переговори щодо цього питання сприяли деякому поліпшенню радянсько-польських стосунків.

У травні 1926 р. у Великобританії розпочався загальний страйк гірників. В СРСР, безумовно, за вказівкою влади розгорнувся збір коштів для страйкарів. Федерації гірників Великобританії були першані гроші, зібрані радянськими профспівками, які провітали рішення про відрахування у фонд допомоги страйкарям 1% своєї зарплати. Великобританія розцінила це як втручання у свої внутрішні справи і розірвала дипломатичні відносини з СРСР, припинено було і дію радянсько-британського торговельного договору. Британська влада провела обшук у радянському торговельному представництві, з Лондона вислали радянських студентів. Міністр закордонних справ Г.В. Чічерін розцінив ці дії як створення „єдиного морального фронту проти Радянської Росії“, адже до осуду СРСР приєдналася й інші західні держави. В документах XV з'їзду ВКП(б) у грудні 1927 р. міжнародна ситуація була розцінена як переддень збройного нападу на СРСР.

Одночасно погіршуються відносини і з Польщею. 7 червня 1927 р. на вокзалі у Варшаві колишній учасник Добровольчої армії Б. Коварда застрелив радянського повітряного льотчика П.Л. Вейкова. Є припущення, що цей змах було організовано англійською розвідкою. На знак гідності ХУ з'їзд ВКП(б) Х. Раковський закликав відповісти „достойним революційним актом, в тому числі в війні“.

Наприкінці 1927 р. було також розірвано дипломатичні відносини між СРСР і Китаєм, загострюються стосунки і з Японією.

Складна зовнішньополітична ситуація і ймовірність розв'язання війни стали однією з важливих причин переходу до форсованої індустріалізації „з метою зміцнення обороноздатності країни“, – як було висловлено на ХУ з'їзді ВКП(б).

Ймовірність війни поступово переросла у цілком реальну загрозу. Повітряний корпус СРСР у Польщі Д.В. Богомолов у своєму листі в Народний комісаріат закордонних справ СРСР від 12 червня 1928 р. повідомив про вірогідність нападу Польщі восени 1928 р. або в 1929 р. У зв'язку з цим член колегії Народного Комісаріату закордонних справ СРСР Б.С. Степанов у листі повітряному корпусу СРСР у Польщі Д.В. Богомолову 22 червня 1929 р. писав: „Ми розуміємо сьогодні совместно с работниками Отдела Прибалтики в Польши пересмотру нашей тактики в отношении Польши в связи с изменениями в соотношении сил, которые принесли события последних месяцев и в особенности падение английских конкордатов. Мы пришли при этом к заключению, что, оставаясь по-прежнему в полной силе нашу основную линию разоблачения элементов агрессивности и авантюризма в польской политике в отношении СССР, мы должны сделать, с одной стороны, более сдержанным тон нашего реагирования, а, с другой стороны, сократить размеры нашего реагирования на факты внутренней и внешней политики Польши“. Це було зумовлено, зокрема, і складною ситуацією на Далекому Сході, де виник збройний конфлікт з Китаєм.

Польща ж тим часом робила кроки по зближенню із Німеччиною. Певним показником до цього була заява Великобританії, що вона не буде заперечувати, якщо Берлін і Ва-

ришав домогтися про зміну спільного кордону. 31 жовтня 1929 р. між Німеччиною і Польщею було підписано Ліхтвадційну угоду, згідно з якою сторони відмовлялися від будь-яких претензій. 11 березня 1930 р. Німеччина ратифікувала цю угоду і того ж дня було укладено німецько-польський договір, який, однак, не встиг реалізуватися. А вже влітку 1930 р. німецько-польські відносини розладналися. Попіралилися також і радянсько-польські стосунки: ескалація напруженості викликала напад на радянське генеральне консульство у Львові.

Польщі вдалося перетрати СРСР у справі налагодження відносин з прибалтійськими країнами. Народний комісаріат закордонних справ СРСР з великим жалем констатував: „Балтійськими странами владет едержимостъ страхом перед соціальною опасністю, перед виснажительною советизаціей, попытка которой со стороны СССР им кажется нестерпимой, и чем ближе приближаются сроки антисоветской войны, тем больше стремятся амитрофным государства спланироваться вокруг Польши”.

Вбачаючи загрозу з боку Польщі в союзі з прибалтійськими державами, Сталін наказав у півтора рази збільшити чисельність армії, а у вересні 1930 р. висловив думку про необхідність розширення не менше 150-160 піхотних дивізій, щоб забезпечити оборону Ленінграда і Правобережної України. Сталін, звертаючись до Молотова, підтвердив, що „пока Латвия, Эстония, Финляндия и Польша не сойдут блок, они воевать с СССР не станут. Стало быть, как только они обеспечат блок – начнут воевать (повод найдут)”.

30 січня 1930 р. радянське керівництво провело реорганізацію зовнішньої розвідки, перед якою ставилося завдання активізувати розвідувальну діяльність проти Польщі, Німеччини, Великобританії, Франції, Румунії, Фінляндії, прибалтійських країн і Японії.

У 1930 р. радянсько-польські стосунки загострилися напруженістю через коженні заходи щодо внутрішньої політики. Так, СРСР негативно оцінював „паніфікацію”, а Польща розглядала це як прояв територіальних претензій та втручання у внутрішні справи своєї країни, і, в свою чергу, 30 бе-

реція 1931 р. задієвала воту протесту проти, як вона звала, антипольських виступів на XII Всеукраїнському з'їзді Рад і X Білоруському з'їзді Рад керівників і членів РНК УРСР в БРСР Чубаря, Голодіда, Поройко, Скрипника і Александровського. „Польське правління повинно розглядатися або як проявлення отсутствия доброї воли и относится к этому как к недружественному акту“. У документі зауважувалося, що неприпустимо вживати терміна Західна Україна і Західна Білорусія.

У 1931 р. СРСР і Німеччина продовжили дію Рапальського договору. Польща ж, яка на той час мала погіршені стосунки з Німеччиною, поширювала чуток про те, що вона веде переговори з СРСР щодо укладення договору про ненапад. Це робалося для того, щоб розладнати радянсько-німецькі відносини. У відповідь СРСР зробила офіційну заяву про безвідставність цих чуток, що ніяких пропозицій з боку Польщі не поступало. Польща так, вже справжню, пропозицію висловила тільки, вже через тиждень – в серпні 1931 р.

Радянське керівництво намагалось уникнути крайнього загострення міжнародних відносин, яке цілком могло призвести до війни. Це було дуже важливо, адже не встигли здійснити форсовану індустріалізацію у короткій термін, не вдалося подолати внутрішню опозиційну силу – значну частину населення, яка негативно ставилася до існуючої радянської влади. Тому потрібно було виграти час, і СРСР підписує шість ряд договорів про ненапад: 23 січня 1932 р. – з Фінляндією, 5 лютого 1932 р. – з Латвією, 4 травня 1932 р. – з Естонією, 25 липня 1932 р. – з Польщею, 29 листопада 1932 р. – з Францією. Пропонував СРСР підписати такий договір Японії, але остання на кількаресові пропозиції відповіла не дала.

Разом з тим і Польща старалася гарантувати свою безпеку. 26 січня 1932 р. вона заключила договір про ненапад з Німеччиною строком на 10 років. Відбувається покращення стосунків між ними. У зв'язку з цим згадуваний уже вище член колегії Народного Комісаріату закордонних справ СРСР Б.С. Стоможков у своєму листі від 19 липня 1933 давав рекомендації поведінку СРСР у Польщі В.А. Антонову-Овєніну: „Как показывают факты, польская политика явно ориентируется

на дві альтернативи – війну з Германією при збереженні миру з нами, і угоди з Германією, а, можливо, з Японією проти нас. Ми повинні в нашій політиці по відношенню до Польщі уживати ці дві альтернативи.

На цьому виходить основна умова в політиці СРСР і відношення Польщі: прийняти всі заходи з метою тих тенденцій і сил в Польщі, котрі орієнтовані в першу чергу на першу альтернативу, і з тією метою всемерно старатися в укріпленню, розвитку і углубленню наших відносин з Польщею. Проводя цю основну лінію в нашій політиці в відношенні Польщі, ми не повинні, однак, уживати нашу бдительність, а повинні, навпаки, слідити і протидіювати протиположним тенденціям польської політики, старатися використати так званий «радянський козырь» для впливу на Германію з метою добитися найбільш вигідного для Польщі угоди з нею».

А 5 листопада 1933 р. Повпредство СРСР у Польщі констатувало: «На ближнє майбутнє політика Польщі буде, очевидно, заключатися в «балансування» между Востоком и Западом. Польша будет, по всей вероятности, продолжать политику одновременного улучшения отношений с Германией и СССР. Продолжая линию на сближение с нами, Польша, по видимому, будет и дальше стремиться не связывать себе руки, учитывая возможность нападения на нас Японии и создавая обстановку для осуществления старых федеративно-федеративных планов Пилсудского за счёт Советского Союза».

Складність ситуації засвідчував і Б.С. Стожиков, повідомляючи 19 лютого 1934 р. Повпредство СРСР у Варшаві про результати переговорів з міністром закордонних справ Польщі Ю. Беком: «На якійсь стадії співробітництва з нами проти Германії Польша на даний етапі не бажає йти».

Як бачимо, зберігалася настороженість у ставленні до Польщі, велася тонка дипломатична гра. Побойовантя щодо небажаних для СРСР дій Польщі поділяв і Є.В. Саблін, відомий діяч у емігрантському середовищі. Він у своєму листі від 20 березня 1934 р. до В.О. Мавлякова, голови створеної колективними дипломатами «Ради послів» повідомляв: «Ходят

служат о том, ... что на случай занятия Японией части российской территории на Дальнем Востоке, Польша и Германия пожелают, вероятно, эти воспользоваться для того, чтобы уладить свои собственные разногласия за счёт России. Польша могла бы отказаться от Дамцигского коридора в обмен на некоторую часть российской территории и другой порт. Такое решение имело бы многие преимущества. Германия получила бы выход на Восток... Подобного рода проекты давно уже занимают мысли Пилсудского и Розсберга... Москва чрезвычайно озабочена возможностью заключения германо-польского союза и подозревает, что недавно подписанный между ними пакт о ненападении содержит ещё какие-то секретные постановления".

Оттак, у 1920 – 1930-х рр. існувало перманентне напруження у міжнародних відносинах СРСР з іншими державами, яке час від часу набувало загострення. Епохого загострення зовнішньо-політичних стосунків досягло в 1931 – першій половині 1937 року, коли загроза нападу на СРСР стала надзвичайно реальною, особливо з боку Великобританії, Польщі, Франції, Японії. Це підтверджує і характер відносин СРСР з цими країнами, і епічка політичної ситуації в світі пресою, і секретні документи радянського керівництва про підготовку до війни, особливо в 1931 – 1932 роках. Навіть забезпечуючи деякій спокій, внаслідок договорів про ненапад, з-поміж, зі східного боку загроза залишалася, адже Японія відмовлялася нормалізувати стосунки.

Висновки та література до розділу I:

1. Галлер М., Нерин А. История России: 1917 – 1995. – М., 1997
2. Нельсон В. Советско-польская война. Военно-политическое противостояние 1918 – 1938 гг. – М., 2001
3. Кев О.Н., Рудак А.И. Москва и страны Балтии: опыт взаимоотношений, 1917 – 1939 гг. – М., 2002
4. Чему свидетелем мы были... Переписка бывшего царского дипломата 1934 – 1940. Сборник документов в 2-х томах. – М., 1998

II. Преса про зовнішньо-політичні відносини у 1929 – 1932 рр.

Про розвиток міжнародних стосунків СРСР з іншими державами повідомляли періодичні видання

Газета „Вісті“, Харків, 20 січня 1929 р.

ІМПЕРІАЛІСТИ МРІЮТЬ ПРО НАПАД
НА РАДЯНСЬКУ ТЕРИТОРІЮ.

ПЛІСУДНИКИ ОРГАНІЗУЮТЬ ПЕТЛЮРІВСЬКИХ
НЕДОБИТКІВ

Берлін, 18. Букарестський кореспондент газети „Тайп“ повідомляє про нову подорож генерала Дєроня до Варшави в зв'язку з готуваннями, що їх дуже енергійно провадиться в Польщі й мета яких – „примусове розв'язання українського питання в польському дусі“.

За слів кореспондента, в Польщі організоване кадра 6 українських дивізій під керівництвом генералів Вєпрушко та Осєди (*виділено курсивом у тексті – Г. М. /*). Поруч з переговорами, що відбуваються у Варшаві, та воєнними готуваннями „посвячені“ обговорюють питання, в якій мірі можна притягти Румунію та Чехо-Словаччину до передбаченого польського наступу, який чеканять наступної весни (*виділено курсивом у тексті – Г. М. /*). Далі кореспондент повідомляє, що у Варшаві надають серйозного значення питанню про ту позицію, що її займає Чехословаччина, зокрема, через те, що є наміри одночасно з українським питанням розв'язати також у „польському дусі“ і литовське питання, а це, напевне,

---

Тітон – французької генерал, який є головою сторожкої роти відомого товариства Гідельсберзької, на 40% акції якої належали Англії та Франції і на 10% – Польщі і Гданюму.

мас призвести до конфлікту з Німеччиною. В поінформованих варшавських колах, зі слів кореспондента, добре відомо, що близькі до Пілсудського особи настроєні зовсім не проти конфлікту з Німеччиною, бо найголовніша мета зовнішньої політики Польщі – є оволодіти Східною Пруссією.

Друкуючи це повідомлення свого кореспондента, „Тат“ відзначає, що задання генерала Лерона полягає в підготовці виступу „східних васалів Алянти“ проти СРСР. Газета заявляє також: „В усюмому разі ці виступи готування повсюдно пояснюють польські шановні в затитуванні відношен на радянську пропозицію про надання чинності пактом Келлога“ (виділено змужкам у тексті – Г.М.).

Прага, 18. Орган німецької аграрної партії, що належить до урядової коаліції „Дейте Людност“ прикдаєтис передову „становищу на Україні“, притім намагаться довести, що „думка про самостійність України є не породження фантазії, а ґрунтується на реальних фактах“. Далі газета намагаться навікати читачам думку про „союз“ між Польщею та „самостійною Україною“ (виділено змужкам у тексті – Г.М.). Як відзначають у політичних колах, газета, таким чином, підтримує плани генерала Лерона та польських мілітаристів.

Газета „Віснї“, Харків, 29 січня 1929 р.

РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКІ ВЗАЄМИНИ. МІЖ НІМЕЧЧИНОЮ І СРСР ПІДПИСАНО КОНВЕНЦІЮ

Радянська суспільність зустріла з глибоким задоволенням складення між СРСР і Німеччиною конвенції про розбір і погоджування тих непоротумів, що можуть виникати між обома державами. В умовах широчня і живих взаємин, що існують між СРСР і Німеччиною, в умовах широчня політичних стосунків окремі непоротуміння незвичні. Добра воля двох дружніх держав споровава на те, щоб усулуть такі непоротуміння. Це забезпечує здійснення того курсу зовнішньої політики двох держав, що конекас з Раппальського договору і гарантійного пакту. Разом з останньою економічною угодою та з тивнем німецької техніки нова конвенція відус твердість і незмінність того курсу.

Особливе значення цієї події виникає ще з тієї обставини, що Німеччина, велика й могутня капіталістична держава, погодилася з Радянським Союзом на тому, що порядок угодженого розбирання на суверено-паритетних засадах повністю забезпечить об'єктивний, безсторонній і спокійний розгляд конфліктів, ґрунтуючись на добрій волі сторін.

Газета «Вісті», Харків, 29 січня 1929 р.

РОЗХОДЖЕННЯ МІЖ ПОЛЬСЬКО-РУМУНСЬКИМИ СПІЛЬНИКАМИ

Відень, 26. „Нойе Фрайе Пресе“ публікує статтю свого букарестського кореспондента, присвячену взаємовідносинам між Польщею, Румунією та Радянським Союзом. У статті підкреслюється, що дискусія між Польщею та Румунією у різних питаннях, що стосуються взаємовідносин з Радянським Союзом виявила різке розходження в поглядах між польським та румунським генеральними штабами. Зі слів кореспондента, Румунія стоїть на погляді konieczności додержувати оборонної тактики, а Польща стоїть за нападу. Очевидно, пише далі кореспондент, питання про спільне командування в разі війни проти Радянського Союзу також вирішено наперед чи в базисному для Румунії напрямі.

Газета „Вісті“, Харків, 24 лютого 1929 р.

Англійський уряд запропонував СРСР розпочати переговори про відновлення взаємин. Повпредові СРСР у Франції т. Довгалевському доручено виїхати до Лондону для переговорів.

Газета „Вісті“, Харків, 2 серпня 1929 р.

В МАНЬЧЖУРІ ФОРМУЮТЬСЯ БІЛОГВАРДІЙСЬКІ ЗАГОНИ

Токіо, 28. Чангуанська японська газета „Кокуюін Нінпо“ повідомляє, що з 20 числа липня в Маньчжурії формуються білогвардійські загони. Набрано понад 2 тис. чол. Між хінським командуванням і керівниками білогвардійцями укладено угоду, згідно з якою росіяни самостійно організують партизанські висловки на території СРСР, зберігаючи

своє власне командування, а зінське командування постачає їм зброю і військової припаси.

Газета „Вісті“, Харків, 1 вересня 1929 р.

РАДЯНСЬКО-ХІНСЬКІ ВІАСМНИ

Владивосток, 31. З 28 до 30 серпня випадки обстрілювання хінським військом наших прикордонних частин стали частіші. 28 серпня в районі Паді Білгір хінські солдати обстрілювали наші прикордонні частини. 30 серпня хінські солдати обстрілювали наші пароплав „Карленко“ у 12 км нижче від Благоушченська. Одночасно помічається посилення діяльності білобандитів, що переходять на нашу територію для наскоків і пограбувань.

Газета „Вісті“, Харків, 1 вересня 1929 р.

В НАЙМАХ У ПІЛСУДСЬКОГО

Львів, 29. Під загальною назвою уваги петлюрівської команди друкують передову статтю селянсько-робітничої газети „Наше життя“ з Холми. Газета зазначає, що в зв'язку з військовою готуванням проти Радянського Союзу на Волині під впливом воєводи Юзефського почався збиратися петлюрівська зброя, що виконує роль українських агітаторів Пілсудського (*виділено жовтим у тексті – Г.М.*) і намагається взяти провід над місцевим українським населенням. На державні кошти петлюрівці заснували Український Кредитний Банк у Луцьку, Український Народний банк у Холмі, Волинсько-Український театр у Луцьку і низку петлюрівських кооператив на місцях. Слідом за широкою акцією заснування народних театрів по селам – „Рідний Хат“, петлюрівці, прагнучи оволодіти своїм впливом сільську молодь, заснували Волинський Союз молоді.

Газета „Вісті“, Харків, 11 вересня 1929 р.

АНТИРАДЯНСЬКІ ПЛЯМИ ФРАНЦУЗЬКИХ ІМПЕРІАЛІСТІВ

Женева, 9. Сьогодні Бріан дав свіданок головам делегацій 27 європейських держав. На свіданку Бріан виклав план організації “Сполучених Штатів Європи”, або, як тепер обе-

розкриті висловлюються французька, утворення федеративного зв'язку між європейськими державами" (виділено жирним у тексті – Г.М.).

Офіційна інформація про перебіг наради кама, проте відома, що вона не тільки не виявила єдності, а, навпаки, довела, що ніхто, крім країн Малої Антанти поки що не має думки підтримувати проєкта Бріана, бо не бажають ув'язуватися в антамериканську та антраландську комбінацію Франції і не прохочуть дати Франції додаткову можливість зміцнювати свій вплив на континенті.

Газета "Вісті", Харків, 4 лютого 1929 р.
СРСР І ВЕЛИКОБРИТАНІЯ

Лондон, 3. Рейтер повідомляв: "Представник радянського уряду Донгалевський підписав документ, що стверджує англо-радянську угоду про відновлення дипломатичних зв'язків.

Варшава, 3. "Кур'єр Цодженен" вважає результат переговорів СРСР з Англією за перемогу СРСР і висловлює одверту незадоволеність із цього.

Відень, 2. Коментуючи результати переговорів між Донгалевським і Гендерсоном "Наше Фрайе Пресс" пише: "Покладатим початок, який відродить сподівання на краще майбуття. Зближення між двома заклятими ворогами – СРСР і Англією є гарантією миру.

Газета "Вісті", Харків, 29 лютого 1929 р.
ІМПЕРІАЛІСТИ ЗМІЦНЮЮТЬ ПРОТИРАДЯНСЬКИЙ ФРОНТ

Коментуючи результати подорожі польського міністра закордонних справ Залеського до Бухаресту, зокрема підписання польсько-румунського арбітражного договору, "Тат" приходить до висновку, що польсько-румунська дружба зміцніється. Орган важкої промисловості "Аленір" відзначає, що "Франція вважає Польщу союзником за бар'єр, що відокремлює Німеччину з її тисимими думками про реванш від СРСР. Суть польсько-румунського союзу в тому, щоб не дати змоги СРСР обійти цей бар'єр з півдня".

Газета "Вісті", Харків, 7 грудня 1929 р.

Тверда політика СРСР інтвеніла імперіалістіа. Радянсько-румунські переговори розвиваються нормальню.

Газета "Вісті", Харків, 16 січня 1930 р.

УЧАСТЬ ЧЕХОСЛОВАЧЧИННІ В ПІДГОТОВЦІ НОВОЇ ВІЙНИ

Прага, 12. Комфракція парламенту звернулася з новим запитом до міністра закордонних справ Бенеша у питанні про зовнішню політику Чехословаччини. Зупиняючись на ріді фактів, що свідчать про гарячкове готування Чехословаччини до війни, й характеризуючи зовнішню політику оточення престаряської деравами, комфракція питає, як розуміти невизнання СРСР до цього часу. Комфракція запитує, чи уряд готовий негайно й без умовки застерожень визнати Радянський Союз.

Газета "Вісті", Харків, 21 лютого 1930 р.

ЖІНОЦТВО - ГОТУЙСЯ ДО ЗАХИСТУ СРСР

Нані нова жодної капіталістичної країни, що не провадила біінтенсивної підготовки до нападу на Радянський Союз. Але Червона армія у свою чергу готується до захисту вашої країни від нападу імперіалістіа і події на хінсько-східній залізничці показали, що Червона армія завжди готова дати відсіч іншим дорозам.

Проте, треба зазначити, що нані так повинні так само інтенсивно готуватися, щоб в потрібний момент допомогти Червоній армії. В цьому мають відіграти велику роллю жінки. Тому жіноцтво повинно активніше працювати в різних військових, хемічних, санітарних та інших гуртках... Невідкладним завданням жіноцтва повинно стати 100% втягнення жінок до пав ТСО – Авіацему...

Газета "Вісті", Харків, 21 червня 1930 р.

ПОЛЬСЬКО-РУМУНСЬКА ВОЄНЩИНА ОНОВЛЮЄТЬСЯ НА ВИПАДОК ВІЙНИ З СРСР

Берлін 19. З Букарешту повідомляють, що між Польщею і Румунією точиться переговори про заходи, яких слід вжити, щоб зміцнити польсько-румунський сезонний договір.

Польський генштаб стоїть на тому погляді, що воєнний союз з Румунією бажаний тільки тоді, коли Румунія вносить на-моги Польщі про збільшення і вдосконалення озброєнь.

З другого боку, з поверненням Кароля до Румунії виникають певні розходження у питанні про найвище командування в разі війни проти СРСР. За умовами союзного договору, що були чинні досі, найвище командування польсько-румунськими арміями, коли набере чинності артикул договору, спроектований проти Радянського Союзу, має належати Франції або Польщі.

Рад. - Чутки про непорозуміння між польською та румунською воєнними в питанні про верховне командування союзними, польською та румунською арміями наразі війни з Радянським Союзом, зосереджують на послугаху. Справа, звичайно, не в тім, що новий румунський король, який, як і належить його королівському званню, носить військову форму і вважає себе за воєнний талант, даний йому від природи, з тої ж підстави (приклад - Микола II), на злоч уступати командування румунською армією Пілсудському... Тепер маршала Пілсудського вважається тільки як "солом'яну людинку", за висловом німця, що за нею стоїтиме згідно з планом генерального штабу, генерал Гуро або генерал Бартело. Про те досить ясно говорять об'їзди цих представників французького командування.

Газета "Радянська Воля", 9 лютого 1931 р.

НОВІ ПЛЯНИ ВОРОГІВ СРСР БУРЖУАЗНА ФРАНЦІЯ ГОТУЄТЬСЯ ДО ЗБРОЙНОГО НАПАДУ НА КРАЇНУ РАД

Щодня надходить даліші відомості, що буржуазні країни, зокрема Франція, активно готуються до збройного нападу на країну Рад. Французькі заводи, що виробляють військові матеріали, працюють тепер з дуже великим навантаженням. Так само гарячковими темпами працюють і чехословацькі військові заводи, що відновили випуск кулеметів, гармат і шабів.

Французький генеральний штаб організує тепер спільну нараду представників чехословацького, польського й ру-

мунаського урядів для обговорення питань про подальше підсилення випуску військового матеріалу... Всі ці держави мають забезпечити активнішу участь Польщі, Румунії й Чехословаччин в готуванні війни проти СРСР.

Дуже характерно, що тепер до антирадянського фронту активно включилися також Австрія. 2-го лютого в Австрії відбувся з'їзд помішників. На цьому з'їзді були представники уряду, в тому числі й міністр закордонних справ Шобер. З'їзд ухвалив резолюцію – вимагати від уряду розірвати дипломатичні й торговельні стосунки з СРСР.

В зв'язку з тим, що небезпека інтервенції проти СРСР щораз зростає, "Правда" (в № газети за 3.П.) відзначає, що цього року розовиня робітничо-селянської Червоної армії і фльоти трудящі СРСР святуватимуть в умовах все більшої загрози інтервенції.

Газета "Радянська Воля". 1 серпня 1931 р.
**НЕБЕЗПЕКА ЗЕРОВНОГО НАПАДУ НА СРСР
ЗРОСТАЄ**

"На чолі готування інтервенції стоїть Франція – "самі агресивна й імпераристична країна во всіх країн світу" (Сталін). Капіталістичні держави тепер всіма способами намагаються вклинити до антирадянського фронту Німеччину. Васаля Франції (Польща, Румунія, Фінляндія та інш.) зв'язують поміж себе низкою договорів, скерованих проти СРСР. Головні сили інтервенції – Польща та Румунія. Їхні армії перебувають під безпосереднім керівництвом генерального штабу Франції. Франція бере під свою опіку білу емігранцію, намагається використати й цю силу (білях у Франції є щось 400 тисяч).

За останніх 5 років число військових заводів у наших західних сусідів збільшилось удвоє (року 1926 було 63 заводи, а 1930 – 113). У військовій промисловості Польщі працює 65 тисяч робітників. З участю французьких капіталістів будують стратегічну залізницю Глина – Верхня Сілезія, військову базу поблизу Констанці (Румунія), будують хемічні, автомобільні та авіаційні заводи.

Росте озброєння й ~~у інших країн~~. Але цілком ясно на вій-

ну з СРСР – країною будованого соціалізму – завдання для буржуазії надзвичайно тяжке й ризиковане.

Газета "Вісті", Харків, 1 січня 1932 р.

В. Нечай "Партія "революціонерів" провокаторів та інтервентів", критикуючи ППС, головну партію "Центроліну" (ліве крило, як трактувалося, польського фінансу) пише: "Допомагаючи "лівою" фашистським пропагандистам "будувати державну свідомість" серед пануючих західно-білоруських і західно-українських мас, петерсеїсти не забувають одночасно і за здійснення великодержавницького і фашистського ідеалу – Польщі "од моєго до моєго", не забувати своєї місці в інтервенції проти Радянського Союзу.

ППС викладала конкретну потребу – утримувати в Польщі міцну збройну силу, зважаючи на те, що "нова війна мусить бути"...

Петерсеїція у такому разі доповнює іншій спільник – лідер куркульської партії Паста Вітог. Його партія, як і ППС, легалізувала злочинення влади Пілсудського. Про своє ставлення до диктатури Пілсудського Вітог заявив: "Але я не хотів її перешкодити, я гадав, що хто сяде по владу, має великі плани". Великі плани, що їх сподівався Вітог від Пілсудського, це війна проти СРСР, здійснення того, що не почастило їм здійсненнєм здійснити 1920 року?"

Газета "Вісті", Харків, 16 січня 1932 р.

"ВІЙСЬКОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ ФРАНЦІЇ ПРАЦЮЄ ШАЛЕНИМИ ТЕМПАМИ"

Франція не тільки сама гарячково озброюється, а й озброює своїх васалів. Споруджують і спускають на воду нові військові судна. Заводи безупинно виготовляють військовим спорядження. Провінські заводи в Марселі вигоняють тепер замовлені 6 тис. газовах бомб, діаметром 7 сантиметрів. Аварія тільки завод Рено щодочі тасомо вивозить танки і автокулемети.

Одночасно французький уряд озброює своїх васалів. Так, споруджений у Франції підводний човен "Лу" прибув до польського порту Гдиня. Тепер почали споруджувати 2

контрабандою і один крейсер водообсягом 7500 тонн для Польщі.

Завод "Долгов-Бельвіль" одержав замовлення на 4000 бомб довжиною 1 метр для літаків, а завод "Прага" – на 20 буксирів для прожекторів в 1 метр 20 сант. для Польщі. 20 таких же буксирів вивезено до Югославії. Завод "Ловело" одержав замовлення для румунської армії на 25 млн. запальних вибухових набойів для стрільниці на танка і літаків.

Газета "Вісті", Харків, 17 січня 1932 р.

ЗАХІДНОУКРАЇНЬСЬКА БУРЖУАЗІЯ ГАРАНТУЄ ПОЛЬСЬКОМУ ФАШИЗМОВИ ПОЯТІНІСТЬ І ДОПОМОГУ

Готуючи з Західної України плацдарми для нападу на Радянську Україну, польський фашизм дрібними поступками успішно здійснює союз з західноукраїнською буржуазією: польський уряд має намір довести число українських народних шкіл до 1000 (тепер 600), відкрити три державні українські гімназії (Тернопіль, Рогатин та Дрогобич), дати великі субвенції західноукраїнським господарським установам та організаціям – "Сільському господарю", "Маслосоюзу" і "Центросоюзу" нібито також має бути організований у Стеніславів український університет.

Компенсацією від української буржуазії є додержання цілковитої лояльності щодо польського уряду. Вельми показовими для характеру цієї лояльності є зовсім упідавлення українських спортивних товариств ("Луг", "Плавець" і "Сокол") польськими державними Управління військового вишколу. В цей спосіб значні українські спортивні товариства перетворено на місця вишколу антерадянських військового кадрів.

Газета "Вісті", Харків, 18 січня 1932 р.

"ГРАНДІОЗНІ НАДОЗБРОЄННЯ ІМПЕРІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН"

За відомостями, що є, Франція і Італія розмістили замовлення на 30 нових військових суден. Югославія також вирішила збудувати флоту, яка поже ще складається з 2 крейсерів, 10 міннихуквачів, 40 міноносців. Японія тепер майже ціл-

ком оповіляє свою фальшту. Всі її військові судна будуть модернізовані. Програма англійського адміралтейства передбачає збудувати багато підводних човнів. Польща замовила на французьких корабельних верфях декілька підводних човнів. У цьому ж номері стаття "Польський уряд – уряд шибонців і антирадянської війни": Ви приталилися, але при першій же нагоді ви разом з імперіалістичними бандами кинетесь на СРСР".

Газета "Вісник". Харків. 21 січня 1932 р.
"МОВА ЙДЕ ТІЛЬКИ ПРО ЧАС ЯПОНСЬКОГО НАСТУПУ"

Харківський кореспондент зауважує, що хоч з того часу як Японія обвинувачувала СРСР у підтримці генерала Ма настало деяке заспокоєння, проте японці ані трохи не припинили готувати експедицію на російському Далекому Сході. "Для тих, що живуть тут протягом багатьох років, – пише кореспондент, – яма більше сумнівів щодо цього. Мова йде тільки про час японського наступу. Все готування до наступу на російському Далекому Сході безперечно. Японці ані трохи не бояться Червоної армії і вона більше не перешкодить тому, що вони мають намір чинити.

Газета "Вісник". Харків. 22 січня 1932 р.
СПРОСТУВАННЯ ТАРС

ТАРС уповноважений заявити, що повідомлення Буваренту і Парізу про те, ніби румунські військові судна затримали шведський вантажник "Ерман", що він зброєю немаче б то для СРСР, а також про конфіскацію цієї зброї румунською владою – від початку до кінця вигадані. Поширення таких брешливих повідомлень напередодні конференції в справі розроблення явно має спеціальну мету відтягнути увагу від країн, що справді закуповують зброю і готують нову війну.

Газета "Вісник". Харків. 1 лютого 1932 р.
"ПРИВИД НОВОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ"

Відгуки закордонної преси

Берлін. Вся буржуазна й соціал-фашистська преса величезно розгублена в зв'язку з останніми подіями в Китаї. Всі га-

зетів в один голос висловлюють тривогу, що коли воєнні події триватимуть далі в ненізізньому напрямі, вони неможуть закінчитися нічим крім загальної війною (наділено жартами у тексті – М.Г.).

Газета "Вісті", Харків, 6 лютого 1932 р.

ВІДОЗВА НІМЕЦЬКОГО "ТОВАРИСТВА ДРУЗІВ СРСР"

Берлін, 4. "Товариство друзів СРСР" опублікувало відозову до трудящих Німеччини. У відозві сказано: "Загроза антірадянської війни ніколи ще за останні 10 років не була така серйозна, як тепер".

Нью-Йорк, 4. ЦК компарті ПАСШ (мається на увазі США – М.Г.) закликає робітників і селян організувати вимагати вивести військові кораблі та збройні сили з Китаю, припинитя готування антірадянської війни.

Отже, за публікаціями у періодичних виданнях можна прослідкувати характер зовнішньо-політичних відносин, тонку дипломатичну гру держав, те напруження, яке існувало наприкінці 1920-х років і набуло гострого загострення в 1931 – на початку 1932 року, яке, зокрема, виражалося констатуванням «що загроза антірадянської війни ніколи ще за останні 10 років не була така серйозна, як тепер».

Зрозуміло, що у тій складній зовнішньо-політичній ситуації радянське керівництво мусило зваженими темпами впровадити воєнну можливість держави, розвиваючи військово-промисловість, проводячи організаційні заходи на випадок війни, здійснюючи військово-патріотичне та ідеологічне виховання суспільства. Про це свідчать документи, розміщені у наступному розділі, що ілюструють атмосферу найважчої загрози війни у 1931 – 1932 роках.

III. Документи радянської влади щодо воєнних приготувань

Документ №1

Сек. секретно

23.ХІІ.1930

*Секретарю Житомирського
районного партійного комітету*

В виду досрочної роботи по переведенню медичного вузівства військових частей и учреждений 44-й дивизии, воюющей на Житомирском отделении аптеко-управления с действит. сроком окончания работ, т.е. к 15 января 1931 г. Политический Отдел 44-й дивизии просит освободить от партийных и советских нагрузок замглауправления тов. Германа на этот отрезок времени.

Зам. начальника административного отдела

44 дивизии

Верно: инструктор по мобработе

Дорожников Иван Житомирской области (даль ДАЗКО). –

Бессмерт

Бессмерт

Ф.Л. 134. – Ол. Г. – сар. 19. – Арх. 24.

Документ №2

Секретарю райпарткомитетов

секретно

полковник ВПП №4 № 194

сар. Житомир 1931 г.

С 5-10 марта в районах Кортузового Округа назначается

приписки зачисл к воинским частям. Для этого командования частей и райвоенкоматами создаются комиссии.

Кампания по приписке имеет громадное значение в деле укрепления обороноспособности страны и боеготовности РККА, так как приписанный к частям запас представляет те людские контингенты, с которыми воинские части с обязательным мобилизации пойдут в бой. Поэтому задачей качественного отбора контингентов для приписки и обеспечению здорового политико-морального состояния приписанных должно быть уделено особое внимание.

Исходя из этого прошу:

Обеспечить социально-классовый отбор приписанных, не допустить к приписке ни одного социально-чуждого или морально-неустойчивого.

Всю работу по приписке проводить под видом усиленной учебы, ни в коем случае не допуская расширения деятельности вспомогательных частей.

Политком командирского

РПН Карлусовск окружной политической,

политком командирского корпуса

Болгарулов

ДАЖО. - Ф. 114. - Оп. 1. - Стр. 484. - Арх. 2. „Партиями и перевоспитанием в вопросах военно-оборонной работы. 13 декабря 1930 - 31 января 1933 гг.“

Документ №3

3.XII.1931 г.

Житомирской горпартком во исполнение директивы ЦК о воспитании партийных, работу по развёртыванию военной учебы среди членов и кандидатов партии Житомирского организационного начал с 1 октября сего года. На 1 октября 1931 г. воспитанию подлежало 409 чел. мужчин и 275 женщин. Для охвата учебой этого числа партийные были созданы 3 учебных группы и курсы по изучению служб связи, санитарной, хозяйственной, военно-административной и автотранспортной.

Сельские коммунисты, подлежащие воспитанию, нечитываются в райове 43 чел. Для них, районным Бюро ЦПК,

будут организованы в первой половине февраля стационарные 15-дневные курсы в Житомире.

ДАЖО. – Ф.П. 124. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арх. 128. „Тяжеле листування МПК з ГПУ і військовим і воєнним“.

Документ №4

Задание для УЧХ (приказом № 4)

1. На станции среди пребывающих конспект частей проводит лекцию неграмотности.

2. Проводит работу с жёнами рабочих и служащих станции по вопросам о первой мере борьбы против зимнападения.

3. Если станция уцелеет, организует из ... человек пошивочную и ремонтную мастерскую.

4. Организует кружок первой помощи пострадавшим в бою (от зимнападения и вообще от боя).

Директорстанции

ведать

Опек. инспектор

ведать

ДАЖО. – Ф.П. 124. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арх. 51

Документ №5

Задание для конструктора – руководителя арт. «ССО»

В зависимости от размера и поля деятельности станция организует группу ... человек по ликвидации неграмотности (знм. оборона) на станции, в командах и среди окружающего населения.

Организовывает команду в мирное время для помощи в восстановлении разрушенной транспорта от боя и вредительства.

Распространяет среди населения противояды.

Информирует секретаря штабной о своей работе.

Райдиректор

Опек. инспектор по моб. вопросам

ДАЖО. – Ф.П. 124. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арх. 52

Документ №6

Коммунистическая партия (большевистская)
Украины
Секретно
Секретарию Андрушевского
районного партийного комитета

С объявлением мобилизации в Вашем районе будут проводиться крупными дорожно-строительными работами среднего оперативного-военного характера (переправы, дороги и т.д.).

Вся рабочая сила и транспорт будут предоставляться по нарядам Наркомтруда и Наркомвоендела путем получения её из мелких местечек и непромышленных городов.

Секретарь ЦК

Секретное

ДАЖО. – Ф. 114. – Оп. 1. – Стр. 484. – Арх. 4. – Директивы и перевозки по вопросам военно-оборонной работы. 13 декабря 1930 – 31 января 1933 гг. 5.

Документ №7

Секретарию Андрушевского
районного партийного комитета
29.I.1932

Секретно-секретно

Наряду с общим строительством, требующим большого напряжения всех сил, в Корпусном Военном округе проводится быстрое оборонного характера работы, требующие не меньшего участия и помощи районов. В частности, в Житомире в 1932 году возводятся строительство, превышающее десятикратные расходы.

Такое строительство не может быть своевременно выполненным без широкого и активного участия прилегающих районов.

Международная обстановка, как никогда, требует окончания работ не только в сроки, но и значительно раньше.

Личная заинтересованность тов. Коснора и тов. Петровского и их указание мне лично донести о ходе строительства и практической помощи каждого в отдельности прилага-

ющего района, достаточно убедительно говорит о необходимости большого внимания и связи со строительством и значительной большей практической помощи.

От Вязного района в ближайшие дни ожидается соединено 300 подвод, вербовку на постоянную работу 150 плотников, 30 каменщиков и чернорабочей силы по заказам начальника строительства.

Непосредственная вербовка возложена мною на начальника 6-го строительного участка, представители которого к Вам явятся.

Уверен, что дружными общими усилиями мы справимся с социалистическим строительством этого года и практически обеспечим оборонные работы.

Командующий корпусом партизан

командир и политрук 1-го отряда

КПЗ-го стрелково-артиллерийского

Дивизиона

ДАЖО. – Ф. 114. – Оп. 1. – Стр. 494. – Арх. 12. – «Директивы и переписка по вопросам военно-оборонной работы. 23 декабря 1930 – 31 января 1933 гг.».

Документ №8

Содержание секретно

Секретари районного парткома

Андрушевского района

В противовоздушной обороне системы «ВНОС» (воздушное наблюдение, оповещение и связь) играет исключительное значение. Мероприятия по приведению в боевую готовность противовоздушной обороны требуют особого внимания по организации системы ВНОС.

Главнокомандующий Украины и Управлением ПВО УВО, на имя начальника районной дивизии вчерашним указанием об организации системы ВНОС и подбор личного состава. На должности начальника наблюдательных постов ВНОС преимущественно партизан и комсомольцев.

Учитывая важность этих мероприятий Киевское областное бюро КП(б)У предлагает проверить, как на местах осуществляется организация ВНОС, оказывая полное содей-

все органам митинги в подборе личного состава.

Об исполнении доложите к 10 марта 1932 г.

Секретарь штаба КЛ(б)У

Резантиско

ДАЖО. – Ф. 114. – Оп. 1. – Спр. 484. – Арх. 21. – „Директивы и переписка по вопросам военно-оборонной работы. 23 декабря 1930 – 31 января 1932 гг.“.

Документ №9

29 січня 1932 р. зам. начальника штабу VIII стрілецького корпусу Дубравін розіслав 55 екземплярів схеми політико-економічного огляду (огляди) адміністративного району. Огляд включав: характеристику місцевості, заняття мешканців, економічні ресурси району, стан розвитку промисловості і сільського господарства, торгівлі, дороги, національний і соціальний склад населення, загону структуру населення, політичний стан у районі, настрої населення, наявність антирадянських елементів – буржуа, націоналістів, духовенства.

Термін виконання – до 12 лютого 1932 р.

ДАЖО. – Ф. 114. – Оп. 1. – Спр. 484. – Арх. 19, 11. – „Директивы и переписка по вопросам военно-оборонной работы. 23 декабря 1930 – 31 января 1932 гг.“.

Документ №10

Сек. секретно

3. II. 1932

Всем ГПК и РПК

картырезервуарный фонд и райкомы

Необходимо уточнить мобилізацій парткома в частині забезпечення і керівництва проф. і общ. організаціями на воєнне-воєнне, так як цьому вопросу недостаточно уделяется внимания, что видно из материалов опытной мобилізації.

План эвакуации парткома также недостаточно проработан, а в некоторых районах совершенно отсутствует, что видно из материалов проверки и запросов с мест. Безымы финансируются, переводимых средств в подвижного состава, включены в планы эвакуации парткома, проф. и общ. орг., предусмотреть в общем плане эвакуации Горюха или

РНК), на основе указания СНК и НКФ и должны быть подробно отображены в мобплане парткома (это, куда и когда выехать). Каждый исполнитель должен знать, что ему делать в военное время.

ДАЖО. – Ф. 114. – Оп. 1. – Стр. 484. – Арх. 15, 16. – «Директивы и переписка по вопросам военно-оборонной работы». 23 декабря 1936 – 31 января 1937 гг. 7.

Документ №11

Сек. секретно

Секретарию Андрушевского районного парткома

При объявлении войны одним из главных государств – Польшей, Румынией и т.д. Штабом РККА установлена директива движения беженцев по главным дорогам, расположенным в Киевской области. В распределительном порядке беженцы Вапняго района будут двигаться на распределительный пункт №3 гор. Переделки по дороге в направлении таких пунктов и сел: Котельяк, Волыца-Зарубишчина, Котляровка, Жидовка, Дуняевка, Б.Царевка, Острийка, Шпендевка, Кагарлык, Ходоров, Перевелка.

Кроме этого, по дороге к этим населенным пунктам там будут двигаться беженцы и других районов.

А поэтому Вам необходимо в мирное время из числа Вашей парторганизации выделить одного полнотрабочника для работы среди беженцев на пункте в селе Котельяк Вапняго района, и сейчас же для него выработать совместно с райвоенкоматом инструкцию о его работе.

При выделении полнотрабочника необходимо иметь в виду, чтобы выделенный товарищ был не военнообязанный, или в противном случае необходимо его забронировать в военкомате.

Зам. советско-торгового отдела

Киевского округа КП(б)У

Отеч. военный инспектор

Киевского округа КП(б)У

ДАЖО. – Ф. 114. – Оп. 1. – Стр. 484. – Арх. 89. – «Директи-

Кодрицкий

Зинько

важ в порівнянні на вопросам мобілізаційної роботи. 23 грудня 1930 – 31 жовтня 1933 гг.».

Документ №12

Зовсім особисто

До Андрійківського РГК

За мобілізаційним планом преси і видавничої діяльності на 1933-й рік для Вашого району встановлено такі тиражі випуску Вісників на десятий день мобілізації і перший місяць війни. На цей підставі Вам потрібно переробити свої видавничі плани і плани експедитив газет, газет, відеох на час періоду:

а) На десятий день мобілізації газета „Соціалістичний шлях” має виходити щодняним випуском на 2 сторінках з площею тиражом 8000 примірників;

б) На перший місяць війни газета виходить з періодичністю 10 разів на місяць на 4-5 сторінках з загальним тиражом в 6000 примірників.

В перший день мобілізації вам повинно буде випустити відому до трудящих, також потрібно буде надрукувати певну кількість різних газет. Для чого Вашому району встановлено такі тиражі відеох та газет:

а) відеох 5000 примірників;

б) газет 25000 примірників.

... протягом 10 днів мобілізації і першого місяця війни випустити 2-3 відеох і 10-20 різних газет.

Спеціального фонду газетного паперу (за браком такого) вам надонатити не буде і ви повинні негайно дати директиву редакції під особисту відповідальність редактора послідовно утворювати місячний перебіжний запас газетного паперу, суворо заборонивши його витратити на інші потреби.

Відповідальний інструктор ЦК КП(б)У

Заст. голови у справах друку

Щулик

А. Зарва

3.12.1932

ДАЖО. – Ф. 114. – Оп. 1. – Спр. 484. – Арх. 53, 54. – „Держ-

тими в переважній більшості по питанням воєнно-оборонної роботи.
23 грудня 1930 – 31 січня 1933 гг.”.

Надзвичайну напругу у міжнародних відносинах СРСР з іншими державами у певній мірі розрядили ряд договорів про ненапад. Особливо важливими у цьому відношенні були договори, укладені з Польщею (25 липня 1932 р.) і Францією (29 листопада 1932 р.).

Однак залишалася загроза нападу з боку Японії, яка відмовилася підписувати договір про ненапад, і тривожила союзні стосунки з Великобританією. Для радянського керівництва також було важливим питання: «Яку поведінку здійснить населення у випадку можливої війни?». Особливо турбувало населення України, яке змалювало «стір багатьом діям влади, зокрема колективізації. Тому ДПУ через багаточисельних шпигунів вивчало настрої населення, запровадивши різні каральні заходи до «антирадянськи настроєних елементів». Даний аспект розкриває наступний розділ.

IV. Реагування селянства на політику радянської влади в період наростання загрози нової війни в 1930 – 1931 рр.

Нова економічна політика, яка короткий час проводилася більшовиками, дедалі покращила ставлення населення до радянської влади, вивела з глибокої кризи економіку, зміцнила селянські господарства. Але притягнення дипломатичних відносин з Великою Британією і Китаєм створило реальну загрозу війни одночасно із заходу і сходу. Тому, головним чинком, з метою зміцнення обороноздатності країни влада переходить до форсованої індустріалізації. Для її здійснення необхідні були величезні кошти. Влада почала продавати за кордон мушкеті цінності, значно збільшено було виробництво горілки (так звані „п'яні гроші“), але головним джерелом одержання валюти став продаж хліба. Так як в селянсько-односібницькій ланці хліба держава у період НЕПу кульмувала, і продаж цього хліба ще й залежав від волі господаря, влада не мала шансів запропонувати західному ринку значну кількість зерна.

Тому з метою абсолютного контролю над вирощенням селянами просяком, радянське керівництво переходить до суцільної і також форсованої колективізації з використанням різноманітних методів примусу. Усуспільнення землі і майна селян позбавляло їх можливості розпоряджатися результатами своєї праці. Головним став завдання: виконати план хлібодавчі, який доводився колгоспу державою, постійно зби-

визначити його розмір навіть протягом року. Якщо колгосп виконав план злібодачі – пропонувався зтретичний (тобто додатковий) план. Та більша частина, яка залишалася у колгоспі, ділилася на постійній фонд і вже після цього залишок розподілявся між колгоспниками за виробленими трудовими.

Ставокцям і селян, і робітників у цей період було важким, але ставковцям перших – у більшій мірі. Революцією в країні зумовна запровадження в квітні 1929 р. карткової системи на одержання продовольчих товарів, селяни ж були позбавлені права отримати продовітки. Селяни не одержували паспортів – вони стали своєрідними радянськими кріпаками. Важко ставковцям, але і далі це більше погіршувалося, свавільні дії комуністів, призначені на село для організації колгоспів, зумовлювали наростання незадоволення селянства. Про це свідчать зніжки привітної листівки із радянських матеріалів під грифом „ділом тільки” або „не для розголосу”. В умовах реальної загрози війни влада цікавилася настроєм селянства, її посліду на зовнішнь-політичну ситуацію, як вони [селяни] поводять себе, якщо війна все-таки розпочнеться?

Документ №1

сва. секретно
серія «К»
Наказишкуну місрабаймер
групи по выселению

Спецзавдання №6

О ходе подготовительной работы по выселке кулацких семейств и настроения населения по Ружинскому району на 30-е мая 1931 г.

За последние день в связи с арестом глав семейств и подготовкой к выселке кулацкого элемента, отмечены факты нежелательных разговоров, а также провокационные слухи о войне среди отдельных лиц как середняков-индивидуальных, а также в среди колхозников. По некоторым селам наблюдается, что среди середняков в особенности одиноч-

чников настроенки пессимистическое, отказываются выходить в поле на работу и продолжать обработку земли, так как произведенные аресты кулаков произвели на них напуганность, а некоторые говорят, что все равно работай или не работай, скоро придет и нам очередь собираться на высылку.

Среди женщин появились разговоры о том, что высылка эта не перд добром проходит, ибо скоро будет война с поляками, советская власть кулаков боится, а поэтому их и высылает.

Необходимо отметить, что в районе существует положительное состояние и настроение населения. Тенденции к каким-либо группировкам или волнениям со стороны кулацкого элемента на сегодняшний день не зарегистрировано. Хотя имеются отдельные случаи проявления антисоветских настроений не принимающего массового и серьезного характера. Так например:

с. Голубовка. В связи за последние время усилились провокационные слухи о войне и агитации против коллективизации, чему поддаются оставшая масса населения и берет в сущности этих провокаций, до того, что не выходит на работу мотивируя тем, что скоро будет война, сколько не работай, наши труды все равно пропадет и нам потом от этого не будет.

с. Вчорайше. Часть населения как подкулачники, спекулянты, цыганские и проч. все в один голос говорят, что их высылет потому, что в будущей войне эти люди могли бы восстать против власти.

с. Дергановка. В связи с арестом глав семейства, выселенных, по слуху начали ходить слухи о том, что скоро должна быть война, и что высылка происходит потому, что собирается кулаков, а поэтому их выселяют, слухи эти исходят из более сочувствующих, а в особенности от индивидуалистиков и середняков.

с. Бровки (тепер Андрушівського району Житомирської області). В связи с высылкой кулаков женщины бегают по селу и распространяют слухи о том, что уже нужно готовиться к выходу в глубь России всем, так как война уже нача-

дась, в совхозы хочет согнать кулаков в тыл, чтобы крестьяне не могли что-либо сделать, а когда они будут в тылу, тогда гораздо легче будет не допустить восстания.

с. Халаны-городок. Бондар Григорий Иванович высказался: «Если бы был Петлюра, то мы этой паницине не дали бы». Второй член коллектива Пустовой Алексей во время работы выразился так: «Надо його робити, все рівно роби й не роби, то воно так не буде, мусять змінитися, бо хто бачив, щоб я віддав воза, коні, землю і щоб робити за кіло хліба в день». Такие разговоры ведут и другие члены коллектива Сорочинский Петр, Виргушанов, которые ненавидят власть и ненавидят войну.

с. Крыловка. Проводимые мероприятия вызывают различные контрреволюционные толки, что якобы совхозы забирает последний кусок хлеба, доведут народ до голодной смерти, скорее-бы всманцнел воєна, и т.д.

Документ №2

Сое. секретно

Нач. участка по выселению

г. Бердичев. Котля

Нач. СПО 7-го сектора ГПУ

УССР

Нач. СПО ГПУ УССР г. Житомир

Спецсводка №18

О настроенных поселениях после выселки кулацких семейств по Ружинскому району на 6 июня 31 г.

Настроенные поселения после выселки кулацких семейств в большинстве сёл запутанное, многие крестьяне, в особенности середняки, совершенно не желают теперь разговаривать о выселке, считают, что теперь разговаривать о своём будущем, так как многие коммунисты передозволены ходят целыми командами и вмешиваются кто где что говорят, а потом всех затаскивают и назначают на выселку.

У многих крестьян в особенности середняков появились тенденции к выезду в другие местности на работу, у многих

крестьяне имеют тенденцию пьянствовать и не выходить на работу. Наиболее характерные факты отмечены в следующих опросах:

с. Быстрик. В связи с высылкой большинство крестьян упало духом, чувствуют себя запутанными и ожидают для себя такой же участи, много индивидуальщиков желают выехать из села, но пред. сельсовета не выдает удостоверений, напр. Осадчий Степан Андреевич хочет ехать в Москву к брату, потому что по его мнению в село нельзя жить. Федун Марко Васильев тоже хочет выехать и смотрит на всё как на наказание господнее. Порядок Максим говорит, что всяких людей берут и без всяких отправляют на высылку, даже не дадут попрощаться со своими родственниками, намереваясь везти в леску. Так долго быть не может. Если бы коммунисты думали тут хозяйничать, так они этого бы не делали, а то они хозяйничать не думают и поэтому так уничтожают крестьян. Разве так можно жить, чтобы в будущем три года в коллективе и ничего не получить – ни товара, ни обуви, хорошо что мы донашиваем своё, а если у нас ничего не будет, то что мы тогда будем делать. В разговоре его поддерживали и др. товарищи Мороз и Тетя.

с. Мал. Никуримы. После отправки кулаков многие крестьяне имеют тенденцию к выезду из села в другие районы, дабы избежать высылки. По этому же селу имеется целый ряд нареканий на соввласть за то, что соввласть по их мнению неправильно выделяется над неимущими крестьянами. Напр. крестьянин Давыдок Прехор Степанович говорит, что Советская власть выделяется над народом, так как чувствует свою силу, но ничего им своё выделить осталось, потому что Советский Союз сейчас находится в кругу капиталистического окружения и не иначе так завтра Советский Союз попадет, Сельуполномоченных он называет босотой, а коммунистов грабителями, в этом ему активно помогает его теща Оксана, которая, придя со станции, стала говорить, что сейчас с людьми расправляются очень жестоко, а была на станции и видела, как вся эта босота обвешена, как звери, даже близко никого не подпускали к станциям, всех разгоняли и не

давали іншому свідання. В цьому їх підтримували і др. крест'яни Негоднок, Ковальчук и Мартынюк. Все указаними фігуранты состоят у нас на первичном учёте, а на Мартынюка Марка заведено дело.

Подібні застрі зафіксовані працівниками ДПУ і в інших районах Житомирщини, по всій Україні. Для прикладу:

Документ №3

Сводка о политико-моральном состоянии частей и подразделений Житомирского оперативного сектора РК милиции УССР за октябрь месяц 1931 г.

Милиционеры милиции 2-го района г. Житомира Тышюковец и Супруга веда разговор: «Подождём немного, и на нашей улице будет праздник. Может быть, Япония и другие государства ударят в конце Манчжурск, а воль в будущем году будет война, тогда нам придётся принять, что нам все товарищи и нужно идти воевать. Мы тогда посмотрим. А лучше в земной школе проседем, а в школку в руки не возьмём. Мы сейчас работаем землёй жески за два хлеба, а поможём по весны, тогда будем работать за два картофеля».

ДАЖО. – Ф.П.134. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арх. 133.

А житель села Кошелівка (тепер Червоноармійського району) А. Грозовський так висловлювався восени 1931 р.: «Колд буда в війна і бачна би, що будуть вільновиків, то в тімхн поміг би бити і стрював би їх голову, щоб скоріше їх знести, а то це заради вольк владу в руки та мучить людей, а самі просрять, що народне право. Якой черт народне право, колд нас переселяють насильно?».

І не тільки словами, а й діями виявляло своє ставлення населення України до радянської влади і її політики. У 1930–1931 роки активізувався повстанський рух по всій Україні – головним чином, у відповідь на примусову колективізацію, на надмірні хлібодагетівали, на свавільні дії представників влади щодо селян, церкви і священників. Завіформосектором оргінструкторського відділу ЦК КП(б)У Сегаловим повідом-

ляв у довідці за № 434 "Про закриття церков та євхаристія в зв'язку з цим".

"В Любарському районі на протесті другої половини лютого місяця 1930 року відібрано 29 церков, що викликали сарбозні хвастювання (волинців). Закриття церков в цьому районі проходило надзвичайно грубо та супроводжувалося екзекуціями. Так, при знятті дзвонів в с. Великому Брастві зібрався гурт жінок, що був розігнаний водою з пожежного насоса, що породило в районі різні чутки про те, що комуністичні переведуться насильно, зачиняються церкви, що буде влаштована "Червона ніч" і т.і.

В с. Паріїві Плевківського району (тепер Вінницької області) церкву закрито й використано для засідки кав'ярня. Не дозволяючи на розпорядчальні РВК про звільнення церкви, – селяни відмовились, закликаючи: "якщо приходите це незаконним, то віддайте їм суд все село". ОПК зазначає, що подібні приклади є й по інших районах".

З березня 1930 року в Україні поларизувалися "волинці" – люди почали масово гнестити з колгоспів. Так, по Маршківському району більшість колгоспів скоротилась на 30 %. У Пулівському районі, зокрема, у колонії Пулів-Німечкаї зі 116 господарств залишилось 45, у селі Черемешному із 50 – 4, у селі Василівці із 352 – 18. Подібне відбувалося в багатьох селах Бердичівського району. Так, у селі Суемці подаво 40 заяв про вихід із колгоспу. "Волинці" супроводжувались й активними виступами проти Радянської влади. У селах Радулня і Салюбичі (тепер – Берестівка) з'явилась вимгада повернути їм майно, реманент, забраний в колгосп, а також звільнити заарештованих.⁸ Аналогічні виступи відбулися у селах Яруцького, Коростівського, Новоград-Волинського, Державинського та інших районів. У селі Пинька Любарського району (тепер – Хмельницької області) селяни виступали проти комуністів, радянської влади та колективізації. На предумисна "бунту" був направлений збройний загін. П'ятьох селян заарештували. Невдовзі двох з них за постановою Трійки при колегії ДПУ УСРР від 17 травня 1930 року розстріляли.

Селенські виступи були й в інших областях України. В доповідних та інформаційно-політичних листах секретаря Тульчинського окрпарткому до ЦК КП (б)У в березні 1930 року повідомлялося: "Стая в селах Мостківського, Берездського, Вапнярського, Ладжанського районів, де хліпкованя швидко переросли в збройні повстання, викликав необхідність застосувати в останні дні репресивні заходи (організація загонів, арешти заколотників, куркулів, застосування зброї)... В Соболівському районі під час виступу куркулів та організаторів хліпковань був соборний опір, після припинення зброї з боку червоноармійських загонів, натиск відбито".

Якщо в січні 1930 року в 45-ти мисових селенських заворушеннях брало участь 13410 осіб, то вже в лютому у двохстах заворушеннях – 50400 осіб. В березні 1930 року кількість антирадянських виступів сягнула 2945, у яких брало участь понад 87 тисяч осіб.

ДПУ конфісковувало 1930 р. сотні листівок, зокрема такого змісту: «Піднімайтеся! Кожен візьме в руки, що він може, на покращення долі класи комуністів! Звільнимо Україну від московського панування. Хай живе Україна!»

Навіть весною 1932 р. народ, виснажений до краю голодом, не здавався духом, не втрачав волі до боротьби. Так, 16.03.1932 р. у селах Попільнянського району з'явився листівка із закликом: «Відмова до всіх селян. Доволі знущання. Як вийти з такого становища? А так. Треба всім сюдаті – доволі роботи в колективі, коли нема хліба. Долой Бригаду. Одна дика – нема хліба, не буде лущити з картоплі, всерівно пропадець з голоду. Нічого страшного нема – срайк і йти в міста і більше виходу нема. Об'являємо себе подирани, коли нема хліба. Розбейте хлібні магалани і забрать хліб. Революція, революція. Хай буде, як було в 1926 році».

Радянська влада застосувала у відповідь каральні заходи, намагалася нейтралізувати найактивніших організаторів виступів. 2 лютого 1930 року було видано наказ ОДПУ СРСР № 44/21 щодо негайної "ліквідації контрреволюційного куркульського підпілля, діячих контрреволюційних і повстанських організацій". Тих, кого підозрювали в організації ак-

тирдавіських виступів, наклеювалося висвітити за меєю України.

Держархів СБУ. – ф. 6. – Спр. 67093. – ФП. – Т. 11 – Арх. 1-10 (з книги «З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 2002. – № 1 (Ір) а. – 2002.ст 208 – 210)

Документ №4

Всем III OTIY ориентировка по ликвидируемой ГПУ УССР шпионско-диверсионно-возмстаческой организации II отдела польского Главного штаба

Дело «Ветлан»

ГПУ УССР раскрыта и в настоящее время ликвидируется крупнейшая всеукраинская организация, созданная II отделом польского Главного штаба. Вся деятельность этой организации, направленная к подготовке всеукраинского вооруженного восстания, должна была обеспечить успех намечавшейся интервенции, и в частности, рейда петлюровских партизанских отрядов по Польше, который должен был предшествовать интервенции в первую фазу войны.

Территориально организация охватывала значительную часть Украины (бывшие округа Киевский, Черниговский, Ковотенский, Нежинский, Ромненский, Придубовский, Черкасский, Шепетовский, Винницкий, Каменец-Подольский, Могилевский, Харьковский, Мариупольский, Криворожский, Днепропетровский, Запорожский, Поставский и непосредственно города – Харьков, Киев и Одессу) и восстановила связи за пределами УССР (СВК, Закарпатье, ЦЧО, Западная область, Белоруссия, Москва, Ленинград). Конкретно работа организации шла по линии шпионажа, создания диверсионных ячеек и организации боевых повстанческих отрядов.

За последнее время, когда организация развернула работу на селе по созданию массового повстанчества, там широко использовались сепаратистские, петлюровские лозунги как наиболее желательные в условиях украинского села. В

насталоє время арестовано 3400 человек, изъято 1662 единицы оружия.

Заместител проф. ОГПУ Якова

Нач. СОУ ОГПУ Евдокимов

5 декабря 1930 г.

У березні 1930 року на місця була надіслана відповідь "Інструкція в зв'язі з проведенням операції по виселенню кулаків на север". Зокрема, сільуповноважений Городницького району (тепер у складі Новоград-Волинського району – Г.М.) одержав наказу: "На основанні приказа ГПУ УССР за № 66012 в целях очищения Коростенского округа, как пограничного округа, от кулацкого контрреволюционного элемента и петлюровского кулацкого актива, могущих служить как руководителями и организаторами, так и кадрами для повстанческой, диверсионной и шпионской работы пашако-петлюровских зарубежных центров и для устранения каки-либо возможностей для всплеска, выделенные выселенно из на север".

У доповідній записці Волинського окружного партійного комітету Левинського від 25 березня 1930 року повідомлялося, що відповідно до директив, одержаної ДПУ, було замірено до виселення 2000 сімей. Однак протягом 1930 року виселення значно більше – 2797 родин. Серед них 68,5% – українці. І ця кількість – 2797 сімей – тільки по одному Волинському округу і тільки за неповний 1930 рік! А це понад 13 тисяч осіб! В 1931 році акції виселення продовжувалися. Тепер до категорії "куркулів" почали відносити значну частину середняків, які займаються індивідуальними господарями, а в колгосп не пішли. Навіть бідняки-колгоспники визнавали це несправедливим, говорячи, що "виселяють хороших, працюючих господарів", і численні факти співчуття бідняцької верстви до тих, кого виселяли, констатувало ДПУ.

Наприкінці весни 1931 року загрозив весняного нападу на СРСР з боку інших держав став не тільки ймовірною, як про це говоривлося у попередні роки, а цілком реальною, і досягав свого апогею у період осені 1931 – весни-літа 1932 року. Радянське керівництво зусилля визнавати, що несправжньою на масові виселення антерадянське налаштованих осіб, населен-

ня України в основній своїй масі "к советской власти относится враждебно (або "крайне враждебно", або – найм'якше формулювання – "отрицательно") и "ожидает войны". Збройні виступи продовжуються і влітку–восени 1931 року.

Настрої восени 1931 р. у Баранівському районі ілюструють наступні архівні документи:

Документ №5

„Слід відмітити, що антирадянські настрої селянства супроводжувалися активними виступами. Так, у селі Вілька Баранівського району загів „Лісовики“ 28.03.1931 р. спалив будинки голови колгоспу і голови сільради, а їх самих убили. Цей же загів спалив голову колгоспу, поранив голову сільради у селі Глибочок цього ж району. У ніч 26 на 27 липня 1931 р. „Лісовики“ підпалили майже Токарівського колгоспу. Цей загів, очолюваний Савою Кучеруком, діє на території Полонського, Державинського і Баранівського районів”.

ДАЖО. – Ф.П.116. – Оп. 1. – Спр. 85. – Арх. 295.

Документ №6

До протоколу № 15 від 15.11.1931

Резолюція

Про підсумки проведення жовтневих свят в районі

...3. Бюро РПК відімає значну активізацію в жовтневих святах ворожих пролетаріату та революції елементів куркульства – бундиків, петлюрівців, білобандитів, які в нічні сел (Сусмі, Погоріле, Смолярів, Баранівка, Вілька, Токарівка) вели провокації серед колгоспників, бідняків, середняків, робітників тим, що „скоро й нас ліквідувать”, „завжди говорять про успіхи, а тут все забирають”, що „скоро буде війна й на слідуючий рік не будуть ситцювати”, „від селян все беруть, а нічого не дають”. Найбільш активні прояви ворожих елементів мали місце в польських та німецьких селлах.

Керуваний справами Гурман

Підпис

ДАЖО. – Ф.П.116. – Оп. 1. – Спр. 89. – Арх. 350-351.

Як бачимо, політика радянської влади щодо селянства вистованувалася на жорсткий опір останніх. Селянство України – не тільки українці (хоча воли в становили 90% селянської верстви), а й поляки, німці, чехи, як фіксувалося у секретних документах ДПУ, „враждебно относятся к совласти”.

В умовах реальної загрози нападу на СРСР радянське керівництво, усвідомлюючи, що населення України не стане на захист чужої влади, а навпаки, готове навіть долучитися до розгрому комуністів, вдалося до уже раніше апробованого заходу упокорення населення – штучного голоду. Згадаймо, що влаштований більшовниками “терор голодом” в 1921–1922 роках значно ослабив повстанський рух в Україні. Тому новий і ще страшніший за своїм розміром терор голодом в 1932–1933 роках мав на меті зламати дух, волю до боротьби селянства України, яке намагалася зберегти своє право бути господарями на своїй землі, готове було збройно боронити це право. Сталін вважав українське селянство “соціальною базою українського націоналізму”. Відомий історик І.Лисак-Рудницький слушно підкреслює: “Швидкий і могутній підйом українства підкреслював гегемонію Москви, що її подальше збереження сталося під виразним знаком запугу. Загрозу, що виникла для московського панування, можна було злікадувати тільки новими, гострішими засобами. Сталін послідовно змагав до того, щоб знищити всі активні українські суспільні групи, щоб таким чином обезголовити націю, примусити її до капітуляції та зробити з неї покірне зверхда у руках кремлівських можволадців”.

Спеціально організований голодомор 1932 – 1933 років і був тим “гострим засобом”, аби примусити селянство до капітуляції. Це була своєрідна війна влади проти свого народу. І влада цього в ні прищувала. Секретар ЦК КП(б)У Менделєв Хатаевич у 1933 році так і заявив: “Між селянами і нашою владою точиться жорстока боротьба на смерть. Цей рік став випробуванням нашої сили і волею витривалості. Голод довів їм, хто тут господар. Він вештував мільйонам життя, але колгоспна система існуватиме завжди. Ми виграли війну.”

Ми знаємо ціну цієї перемоги – понад 8 мільйонів померлих від голоду. І це лише одна із сторінок тривалої боротьби більшовицько-комуністичної влади проти українського народу.

Коли вони покаються?!

Використана література на джерела до розділу IV:

- Васильєв В., Волд П.** Колєктивізація і голод в Україні (листопад 1939 – березень 1930 рр.) – Вінніпег, 1977. – С. 91.
- Зіновієв Г.** Чи був голод 1932 – 1933 рр. інструментом вивідки українського націоналізму? // Український історичний журнал. – 2005. – № 2/121.
- Мавроїс Г.Л., Олексюк І.С.** Край від Нової. – Вінніпег. – 2006. – С. 32.
- Реабілітаційна історія.** Житомирська область. – Житомир, – "Полісся" – 2008. – С. 16.
- ДЖФД.** – Ф.д. – 122. – ов.1. – опр. 37.

Зміст

1. Міжнародні відносини у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр. 3
2. Преса про зовнішньополітичні відносини у 1929 – 1932 рр. 10
3. Документи радянської влади щодо воєнних приготувань 20
4. Реагування селянства на політику радянської влади в період наростання загрози нової війни в 1930 – 1931 рр. 32

ГОЛОДОМОР 1932 – 1933 рр.: внутрішня війна в умовах загрози зовнішньої (за редакцією автора)

автор:

Махорін Геннадій Леонідович

СП "ВІСНИК" "ВОЛАНЬ"

2007

Текстовий редактор
Набір
Комп'ютерна верстка

Григор Олександр
Володимир Масляков
Світлана Жигаро

Формат 60x90, 128 стр. ар. ар., 128 стр. формат, 128 стр. ар. ар. 14 в.
Гарнітура "Times New Roman", набір форматів М 201.3, 2000 стр.
Замовити верстку 60x90, 128 стр. ар. ар. 14 в.

Надруковано з повною відповідальністю за змістом
в ДП "Вулиця" Ін. № 0288
вул. Миколаївська, 11а, Київ, 01004

